

A Development of Education Status Indicators at Muban, Tambon, Amphoe and Changwat

Werayut Chatakan

ABSTRACT

This research was a research and development, aimed at developing and evaluating efficiency of the education status indicators and criteria at Muban, Tambon, Amphoe and Changwat levels. Research designs were divided into 5 steps :

- 1. Review literature and interview researchers who developed status indicators in Thailand*
- 2. Selecting and evaluating by experts*
- 3. Evaluating by stakeholders*
- 4. Weighting by experts*
- 5. Piloting in real areas*

Findings were as follows :

- 1. Education status indicators consisted of 17 critical success factors (CSF), and the number of indicators were 63, 60, 60 and 58 at the Muban, Tambon, Amphoe and Changwat level respectively, with 27 core indicators common to all levels.*
- 2. Education status criteria designed could indicate education status of the Muban, Tambon, Amphoe and Changwat as low, moderate and high level of education status.*
- 3. The indicators and the criteria developed were appropriate and feasible to evaluate education status at each level, as indicated by experts and educational stakeholders involved.*

การพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

วีระยุทธ ชาตะกาญจน์

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและประเมินประสิทธิภาพของตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยได้ออกแบบการวิจัยเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ผู้พัฒนาเครื่องชี้วัด
2. การคัดเลือกและกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญ
3. การประเมินจากผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง
4. การจัดลำดับน้ำหนักความสำคัญโดยผู้เชี่ยวชาญ
5. การทดลองใช้ในพื้นที่จริง

ซึ่งผลการวิจัยปรากฏดังต่อไปนี้

1. ตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาประกอบด้วยปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษาทั้งหมด 17 ปัจจัย มีจำนวนตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เท่ากับ 63, 60, 60 และ 58 ตัวบ่งชี้ ตามลำดับ ทุกระดับมีตัวบ่งชี้รวมอยู่ 27 ตัวบ่งชี้

2. เกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้กำหนดไว้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับต่ำ ระดับปานกลาง และระดับสูง

3. ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ ให้ความเห็นว่าตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ประเมินสถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคน และเพื่อให้การจัดการศึกษาของประเทศเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ต้องการให้การจัดการศึกษามีคุณภาพ เกิดความเป็นธรรมและเสมอภาคกับทุกคน มีการกระจายอำนาจไปสู่ระดับปฏิบัติการในสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษา โดยให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการได้ตามวิธีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) พร้อมกับเน้นการตรวจสอบและมีส่วนร่วมจากองค์กรของสังคม จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดนโยบายและการวางแผนทางการศึกษาที่ถูกต้อง มีประสิทธิภาพ ของการบริหารการศึกษาทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ดังนั้นนักวางแผน และนักบริหารการศึกษาจะต้องมีสารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานะของการพัฒนาทางการศึกษาทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นด้านบริบท ปัจจัย กระบวนการ และผลผลิตของระบบการศึกษาทุกระดับและประเภทของการจัดการศึกษา โดยสามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพการจัดการศึกษาของประเทศว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจ หรือควรปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่อง ข้อจำกัดที่เป็นอยู่อย่างไรบ้าง ซึ่งสิ่งที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงระดับของการพัฒนาทางการศึกษาทั้งระบบอันจะเป็นสารสนเทศสำหรับใช้ประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาที่ดีก็คือ ตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษา ที่มีความตรง สะดวกต่อการนำไปใช้ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

ผู้วิจัยได้ติดตามความเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวในการพัฒนางานในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย พบว่าในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ใช้แนวความคิดของกระบวนการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management : RBM) และนำแนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล (Balanced Scorecard : BSC) มาใช้ในการบริหารจัดการของส่วนราชการ จนถือเป็นหลักของการปฏิรูปในระบบราชการไทย กลายเป็นระบบหลักที่เป็นแนวการบริหารสมัยใหม่ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจจะทดลองประยุกต์ใช้แนวความคิดของกระบวนการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ และกระบวนการของการพัฒนาระบบดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุลมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตัวบ่งชี้ทางการศึกษาของประเทศไทยเป็นการเฉพาะขึ้นอีกด้านหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาและประเมินประสิทธิภาพของตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะครอบคลุมตัวบ่งชี้สถานภาพการศึกษา 4 ระดับ ได้แก่ ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยเป็นตัวบ่งชี้ของการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดของกระบวนการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management: RBM), กระบวนการพัฒนาระบบดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล (Balanced Scorecard: BSC) ของ Kaplan and Norton (1996) และพลุ เดชรินทร์ (2544) , กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้ของ Johnstone (1981) โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นการบริหารที่ให้ความสำคัญกับผลการดำเนินงานและการตรวจวัดผลการดำเนินงานขององค์การทั้งในแง่ของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2543; ทิพาวดี เมฆสุวรรณ, 2543) ทั้งนี้ต้องอาศัยการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหาร และปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้นอยู่ที่องค์การต้องมีการพัฒนาตัวบ่งชี้ผลการดำเนินงาน (Key Performance Indicators: KPI) ที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์การ สำหรับใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศในการกำหนดนโยบาย วางแผน กำกับ และติดตามผลการดำเนินงานขององค์การ

กระบวนการของการพัฒนาระบบดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญต่าง ๆ 7 ขั้นตอน คือ วิเคราะห์ทิศทางและกลยุทธ์ขององค์การ กำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ขององค์การ วิเคราะห์และกำหนดปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ จัดทำแผนที่เชิงกลยุทธ์ระดับองค์การ กำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ ผู้บริหารยืนยันและเห็นชอบแผนที่ทางกลยุทธ์ กำหนดตัวบ่งชี้ฐานข้อมูลปัจจุบัน เป้าหมาย/เกณฑ์ โครงการ/กิจกรรม และการนำกลยุทธ์ไปจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ (Kaplan and Norton, 1996; พลุ เดชรินทร์, 2544)

ส่วนกระบวนการหลักในการพัฒนาตัวบ่งชี้ตามแนวคิดของ Johnstone (1981) จะประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ กำหนดนิยามตัวบ่งชี้ คัดเลือกตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษา กำหนดวิธีการรวมตัวแปร กำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปร และตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้

ซึ่งจากแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการและกระบวนการของการพัฒนาตัวบ่งชี้ดังกล่าวผู้วิจัยได้ประมวลและสังเคราะห์เป็นกระบวนการในการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษา ในการ

วิจัยนี้เป็น 3 ส่วน หรือ 3 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1. การศึกษาวิเคราะห์วิสัยทัศน์ พันธกิจ ในการจัดการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และ จังหวัด โดยยึดเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 เป็นหลักการสำคัญ
 2. การกำหนดปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา
 3. การกำหนดตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษา
- ดังนั้นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีของการวิจัยในครั้งนี้ จึงสามารถแสดงได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ชุดของตัวบ่งชี้และต้นแบบการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาของประเทศไทยทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้หน่วยงาน ผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจ ใช้ในการบริหารจัดการศึกษา หรือใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศที่เหมาะสมยิ่งขึ้นสำหรับใช้ในการกำหนดนโยบาย วางแผน และบริหารจัดการศึกษาในหน่วยงานของตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีขั้นตอน วิธีการ ตามที่ออกแบบการวิจัยไว้ เป็น 5 ขั้นตอน โดยมีสาระสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวความคิดในการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษากำหนดปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา และเพื่อกำหนดโครงสร้างของตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ในขั้นต้น โดยอาศัยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในลักษณะของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้, เครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม จำนวน 13 ชุด เครื่องมือชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาของประเทศต่าง ๆ 5 ชุด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษา จำนวน 6 เรื่อง และการสัมภาษณ์ผู้พัฒนาตัวบ่งชี้ที่สำคัญ 2 ท่าน

2. การคัดเลือก กลั่นกรอง ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา ตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับต่าง ๆ จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อกำหนดปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา และโครงสร้างของตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับ ให้มีความตรงและความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษา จำนวน 2 รอบ

3. การประเมินตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาโดยการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา ตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษากับผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อกำหนดตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับต่าง ๆ ให้มีความตรง ความน่าเชื่อถือ ความเฉพาะเจาะจง ความไว และความสะดวกในการนำไปใช้ โดยใช้วิธีการวิจัย

เชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการสอบถามความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในระดับนั้น ๆ

4. การจัดลำดับน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษาดังข้อ 1 และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับ เพื่อกำหนดน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จและตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาที่จะนำไปทดสอบจริงในระดับหมู่บ้าน และสำหรับใช้ในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง

5. การทดลองใช้ตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษา เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน และศึกษาสภาพและปัญหาของการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จริง โดยได้นำตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้านไปประเมินสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านในพื้นที่จริง 2 หมู่บ้าน

ผลของการวิจัย

1. ผลของการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด แต่ละระดับมีปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษาทั้งหมด 17 ปัจจัย และมีจำนวนตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาดังต่อไปนี้

ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ ในการจัดการศึกษา	จำนวนตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษา				
	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	รวม
ด้านบริบท (Context)					
1. สภาพแวดล้อมของการศึกษา	3	3	4	4	3
ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)					
2. ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร	5	4	5	5	2
3. โอกาสในการได้รับการศึกษา	6	5	5	6	4
4. คุณภาพครู	4	4	4	4	-
5. คุณภาพผู้บริหารสถานศึกษา	3	3	3	3	-
6. คุณภาพหลักสูตร	3	3	3	3	-
ด้านกระบวนการ (Process)					
7. การกระจายอำนาจทางการบริหารการศึกษา	4	3	2	2	-

ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ ในการจัดการศึกษา	จำนวนตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษา				
	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	รวม
8. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน	3	3	3	3	2
9. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ	3	3	3	3	-
10. การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา	3	3	3	3	-
11. ประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา	3	2	2	4	2
12. การพัฒนาทักษะอาชีพ	3	3	3	3	3
13. การพัฒนาสุขภาพ ครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม	4	4	3	3	3
14. การพัฒนาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และนันทนาการ	4	4	3	2	-
15. การพัฒนาความเป็นพลเมือง และพลโลก	4	4	4	3	3
ด้านผลผลิต (Output)					
16. คุณภาพผู้จบการศึกษา	5	5	5	3	3
17. ความพึงพอใจในการจัดการศึกษา	3	4	5	4	2
รวม	63	60	60	58	27

ตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้กำหนดเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาไว้ตามแต่ละตัวบ่งชี้ ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา ในมิติของด้านต่างๆ (บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต) และในภาพรวม ทั้งนี้สามารถชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต่ำ ระดับปานกลาง และระดับสูง

ทั้งนี้เนื่องจากเป็นระยะแรกของการนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับระบบตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาไปใช้ในการวัดผลความสำเร็จในการจัดการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการนำไปใช้สูงสุด และเป็นการเรียนรู้ระบบการบริหารจัดการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยผู้วิจัยมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อนักวิชาการ นักบริหารการศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลเป็นสำคัญ จึงได้นำเสนอผลการวิจัยเฉพาะตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับตำบลที่มีน้ำหนักความสำคัญสูงสุดในแต่ละปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จในการจัดการศึกษา จำนวน 17 ตัวบ่งชี้ดังต่อไปนี้

1. ร้อยละครัวเรือนที่มีผู้จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีอาศัยอยู่ (ต่ำกว่าร้อยละ 15 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 15 -20 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 20 ระดับสูง)
2. ร้อยละประชากรอายุ 13 ปีขึ้นไป ที่อ่านหนังสือพิมพ์อย่างน้อย 3-4 วันต่อสัปดาห์ (ต่ำกว่าร้อยละ 20 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 20 -30 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 30 ระดับสูง)
3. ร้อยละผู้จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า ที่ได้ศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หรือเทียบเท่า (ต่ำกว่าร้อยละ 75 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 75-85 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 85 ระดับสูง)
4. ร้อยละครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีวุฒิกการศึกษาในระดับปริญญาตรี (ต่ำกว่าร้อยละ 75 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 75-85 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 85 ระดับสูง)
5. ร้อยละผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีวุฒิกการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีทางการศึกษา (ต่ำกว่าร้อยละ 5 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 5-10 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 10 ระดับสูง)
6. ร้อยละโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีการจัดทำสารและมาตรฐานการเรียนรู้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของชุมชน (ต่ำกว่าร้อยละ 80 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 80-90 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 90 ระดับสูง)
7. ร้อยละโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอำนาจ และคล่องตัวในการบริหารตนเองสูง (ต่ำกว่าร้อยละ 80 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 80-90 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 90 ระดับสูง)
8. ร้อยละครัวเรือนที่สมาชิกอย่างน้อย 1 คน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา (ต่ำกว่าร้อยละ 50 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 50-60 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 60 ระดับสูง)
9. ร้อยละครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้จัดการเรียนการสอนโดยการเน้นกระบวนการคิด การปฏิบัติจริง และการนำไปใช้ประโยชน์ได้ (ต่ำกว่าร้อยละ 50 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 50-60 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 60 ระดับสูง)
10. ร้อยละโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีการนำผลการประเมินภายในของสถานศึกษามาใช้ในการพัฒนา ปรับปรุงสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง (ต่ำกว่าร้อยละ 80 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 80-90 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 90 ระดับสูง)
11. ร้อยละประชากรที่มีอายุ 16 ปี ที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า (ต่ำกว่าร้อยละ 80 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 80-90 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 90 ระดับสูง)

◆ การพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ◆

12. ร้อยละประชากรวัย 15 - 60 ปี ที่มีอาชีพและรายได้ (ต่ำกว่าร้อยละ 85 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 85-95 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 95 ระดับสูง)
13. ร้อยละครัวเรือนที่สมาชิกอย่างน้อย 1 คน ได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน (ต่ำกว่าร้อยละ 85 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 85-95 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 95 ระดับสูง)
14. ร้อยละประชากรอายุ 6 ปี ขึ้นไป ที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกายอย่างน้อย 3-4 วัน ต่อสัปดาห์ (ต่ำกว่าร้อยละ 25 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 25-35 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 35 ระดับสูง)
15. ร้อยละครัวเรือนที่สมาชิกอย่างน้อย 1 คน เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มพัฒนาต่างๆ เช่น กลุ่มพัฒนาอาชีพ หรือองค์กร มูลนิธิสาธารณประโยชน์ (ต่ำกว่าร้อยละ 80 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 80-90 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 90 ระดับสูง)
16. ร้อยละผู้จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า และไม่ได้ศึกษาต่อในรอบปีที่ผ่านมา ที่สามารถทำงานและมีอาชีพ (ต่ำกว่าร้อยละ 60 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 60-70 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 70 ระดับสูง)
17. ร้อยละครัวเรือนที่ต้องการจะให้บุตรหลานสมัครเข้าศึกษาต่อแต่ละระดับในโรงเรียนที่เป็นเขตพื้นที่บริการ (ต่ำกว่าร้อยละ 70 ระดับต่ำ, ตั้งแต่ร้อยละ 70-80 ระดับปานกลาง, สูงกว่าร้อยละ 80 ระดับสูง)

2. ผลการประเมินประสิทธิภาพของตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาที่ได้พัฒนาขึ้นมาทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่าตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาทุกระดับ มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ประเมินสถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับ โดยเฉพาะตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้ประเมินสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และระดับต่ำ ปรากฏว่าผลการประเมินสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านในภาพรวมของทั้ง 2 หมู่บ้าน มีความสอดคล้องกับผลการประเมินตามข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และตัวบ่งชี้สภาพหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ประจำปี พ.ศ. 2546 ที่กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำไว้

การอภิปรายผลการวิจัย

1. การสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ

และจังหวัด ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษา อีกทั้งยังได้สัมภาษณ์ผู้พัฒนาดัชนีทางการศึกษา และผู้พัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมของประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์ คัดเลือกตัวแปรต่างๆ ให้สามารถชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ให้ครอบคลุม ครบถ้วน และทำการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับ จำนวน 2 รอบ หลังจากนั้นจึงให้ผู้ปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับได้ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้อีกครั้ง ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติ พบว่าตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้มีค่าเฉลี่ยของระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด นอกจากนี้ยังได้นำตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้านไปทดลองใช้เพื่อประเมินสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านในพื้นที่จริงของ 2 หมู่บ้าน ที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน โดยผลที่ได้จากการประเมิน พบว่าสถานภาพทางการศึกษาในภาพรวมของหมู่บ้านมีความสอดคล้องกับระดับการพัฒนาของแต่ละหมู่บ้าน

ดังนั้นจากวิธีการสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในครั้งนี้ จึงเชื่อได้ว่าตัวบ่งชี้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นมีความตรง และความสะดวกในการนำไปใช้ สามารถใช้ประเมินสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ตัวบ่งชี้ที่ใช้ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในครั้งนี้ครอบคลุมเฉพาะตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 รวมทั้งต้องเป็นตัวบ่งชี้ที่สามารถนำมาจัดทำเป็นแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ ดังนั้นจึงจำกัดใช้เฉพาะตัวบ่งชี้ที่ให้ประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงทรัพยากรและเวลาประกอบด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ พสุ เดชะรินทร์ (2546) และวัฒนา พัฒนพงศ์ (2546) ที่ว่า “ควรจำกัดจำนวนตัวบ่งชี้ เพื่อทำให้ความต้องการข้อมูล เวลา และค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลให้ต่ำสุด และเพื่อให้สนใจเฉพาะเรื่องที่มีความสำคัญสูงสุด” นอกจากนี้ Kaplan และ Norton (1996) ได้เสนอไว้ในทำนองเดียวกันว่า “เครื่องชี้วัดที่นำไปปฏิบัติแล้ว ในการดำเนินงานต้องสิ้นเปลืองทรัพยากรและเวลามากเกินไป (Timeliness and Economy) จะทำให้ผลที่ได้รับหมดความสำคัญสำหรับการใช้งาน” โดยตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ที่ได้จากการวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญและชี้วัดระบบของการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และอาชีวศึกษา/อุดมศึกษา ตามลำดับ

3. ผู้วิจัยกำหนดและสร้างเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยใช้หลักการว่า เกณฑ์ต้องมีความชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ กระบวนการกำหนดและสร้างเกณฑ์ชี้วัด ได้ผ่านการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้เกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับหมู่บ้านยังได้ผ่านการนำไปทดลองใช้เพื่อประเมินสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านในพื้นที่จริงของ 2 หมู่บ้าน ที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน ดังนั้นจากวิธีการข้างต้นจึงเชื่อได้ว่าเกณฑ์ชี้วัดมีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้เป็นเกณฑ์ชี้วัดตามตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลจากการวิจัยและพัฒนาตัวบ่งชี้ พบว่า วัฒนธรรม และค่านิยมที่เน้นการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการและการตัดสินใจที่อยู่บนฐานของข้อมูล สารสนเทศ เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ ดังนั้นผู้บริหาร หรือคณะกรรมการในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด จึงควรสร้างวัฒนธรรมหรือค่านิยมดังกล่าวให้เกิดขึ้นเป็นวิถีชีวิตของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ

2. กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ ควรได้ร่วมกันกำหนดนโยบายให้แต่ละหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด มีการตรวจสอบ ประเมินสถานภาพทางการศึกษาทุก ๆ ปี ทั้งนี้เพื่อนำสารสนเทศที่ได้มาใช้ในการพัฒนาระบบการศึกษาในท้องถิ่นของตนเอง โดยอาจใช้ประโยชน์จากตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ หรือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางการศึกษาในท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น

3. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรได้นำตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในระดับอำเภอ และจังหวัด ที่เป็นผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ไปพัฒนาให้เป็นตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาระดับเขตพื้นที่การศึกษา ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ในเขตพื้นที่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้

1. การนำตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับไปใช้ นอกจากใช้เป็นเครื่องมือเพื่อกำหนดกรอบนโยบาย การวางแผน และการบริหารการศึกษาของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศแล้ว ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มี

การวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ ตลอดจนการเข้ามาร่วมวางแผน และร่วมดำเนินการ ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของชุมชน และท้องถิ่นของตนเอง

2. เพื่อให้ตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพทางการศึกษาในแต่ละระดับมีความตรงและ เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้บริหารหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ ควรพิจารณา ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และปัญหาในการจัดการศึกษาของตนเอง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการประเมินสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ตามตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ โดยการสร้างความตระหนัก ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการวัดและการประเมินผลการปฏิบัติงาน การฝึกอบรม วิธีการประเมินสถานภาพทางการศึกษาตามตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัด การจัดทำแผนงานและโครงการ เพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา ให้กับผู้บริหารหรือคณะกรรมการของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และ จังหวัด

2. ควรวิจัยและพัฒนาาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบันทึก ประมวลผล และรายงาน ผลการประเมินสถานภาพทางการศึกษาตามตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัด อันจะได้ใช้เป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการบริหารจัดการทางการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาและปรับปรุงตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสถานภาพ ทางการศึกษาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด อย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากตัวบ่งชี้และเกณฑ์ ชี้วัดย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ ตัวบ่งชี้บางตัวไม่จำเป็นต้องใช้อีกต่อไปเมื่อสภาพปัญหา นั้นได้เปลี่ยนแปลงหรือหมดไปแล้ว ในขณะที่เดียวกันอาจจะมิตัวบ่งชี้ใหม่ที่มีความสำคัญและจำเป็น ขึ้นมาแทน ในส่วนของเกณฑ์ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน เช่น สภาพและปัญหาหนึ่งได้ กำหนดเกณฑ์ชี้วัดไว้ระดับหนึ่ง เมื่อสภาพและปัญหานั้นได้รับการแก้ไข มีการพัฒนาได้ดีสูงขึ้น อีกระดับหนึ่ง เกณฑ์ชี้วัดสภาพและปัญหานั้นควรต้องกำหนดให้สูงขึ้นกว่าเดิมด้วยเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กมล สุตประเสริฐ. (2543). **รายงานการวิจัยเรื่อง ดัชนีความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา.** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (เอกสารอัดสำเนา)

กุลธิดา คำบันดักดี. (2536). **การพัฒนาตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในระดับหมู่บ้าน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- दनัย เทียนพุม. (2544). **ดัชนีวัดผลสำเร็จธุรกิจ**. บริษัทนาโกต้า จำกัด.
- ทิพาดี เมฆสุวรรณ. (2543). **การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์**. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
(เอกสารอัดสำเนา)
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2543). **การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management).
รวมบทความวิชาการ 100 ปี รัฐประศาสนศาสตร์ไทย**. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลู เดชะรินทร์. (2544). **เส้นทางจากกลยุทธ์สู่การปฏิบัติด้วย Balanced Scorecard และ
Key Performance Indicators**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลู เดชะรินทร์. (2546). **Balanced Scorecard : รู้ลึกในการปฏิบัติ**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วีระยุทธ ชาตะกาญจน์. (2546). **การพัฒนาตัวบ่งชี้สถานภาพทางการศึกษาระดับหมู่บ้าน ตำบล
อำเภอ และจังหวัด**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนา พัฒนพงศ์. (2546). **BSC และ KPI เพื่อการเติบโตขององค์กรอย่างยั่งยืน**. บริษัทพิมพ์ดี
จำกัด.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2537). **การพัฒนาตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการพัฒนาในระดับจังหวัด**.
สถาบันดำรงราชานุภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2544). **การพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อติดตามกำกับและประเมินผล**. (เอกสาร
อัดสำเนา)
- อำรุง จันทวานิช. (2535). **การจัดทำดัชนีเพื่อการวางแผนและพัฒนาการศึกษา**. (เอกสาร
อัดสำเนา)
- Blank, R.K. (1993). Development a system of education indicators : Selecting,
implementing, and reporting indicators. **Educational Evaluation and Policy
Analysis**. 65-80.
- Borden, V.M. and Banta, T.W. (1994). **Using Performance Indicators to Guide Strategic
Decision Making**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Hendricks, A.J. (1996). Educational indicator systems : A model for high schools in
Pennsylvania. (University of Pittsburgh, 1995). **Dissertation Abstracts
International**. 50-A.

- Johnstone, J.N. (1981). **Indicators of Education Systems**. London: The Ancho Press , Tiptree Essex.
- Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1992). The balanced scorecard – Measures that drive performance. **Harvard Business Review**. 71-79.
- Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1996). **The Balanced Scorecard : Translating Strategy into Action**. Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (2000). **Strategy – Focused Organization : How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment**. Massachusetts: Harvard Business School Press.
- UNESCO. (1972). **Towards a System of Educational Indicator**. Division of Educational Policy and Planning: Unesco.

